

Toplumsal Yapının Ulusöncesi Ölçeklere Ayrışması: Bölünmüş Toplum Tipi Örnekleri

Disintegration of Social Structure into Pre-national Scales: Samples of Divided Society Type

Cenk Reyhan*

Özet:

Lübnanlaşma, etnik-dinsel/mezhpsel, dilsel, ideolojik vb. açıdan derin bölünmüş, büyük-emperyalist güçlerin müdahalesine açık, iç savaş ihtimali yüksek toplumlara tanımlamakta kullanılan bir istikrarsızlık sürecini kapsar. Lübnanlaşmada temel problem, etnik-dinsel/mezhpsel gruplara-alt kümelere bağlı, dışlayıcı bir aidiyet üzerine inşa edilmiş bir toplumsal-siyasal yapının varlığı ve bununla ilişkili olarak laik-anayasal yurttaşlığa bağlı bir ulusallığın-üst kümeyle bağlı, içselleştirici bir aidiyet eksikliğinin olmasıdır.

Örneklerimizde de görüldüğü üzere; bu süreç, ulusal yapıyı etnik-dinsel/mezhpsel vb. ölçeklere parçalamakta ve etnik-dinsel/mezhpsel temsile dayalı bir siyaset ve yönetim modeli üretmektedir. Bu bağlamda, "ulusaltı ölçek"ten kaynaklanan sistem krizlerini aşmak için "ulusal ölçek" önemli bir çözüm aracı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Lübnanlaşma, Bölünmüş Toplum, Ulusallık, Laiklik, Anayasallık, Yurttaşlık, Ulusal Yapı, Ulusöncesi Kimlikler.

Abstract:

Lebanonisation expresses a destabilizing process used to describe the societies, which have been deeply divided on ethnic, religious, sectarian, linguistic and ideological grounds and which are open to the intervention of big-imperialist forces and highly susceptible to civil war. The basic problem in Lebanonisation is the presence of a social-political structure built on an exclusive commitment depending upon ethnic, religious, sectarian groups and sub-clusters and, in accord, the absence of an interiorizing belonging to the secular-constitutional citizenship, which constitutes a national upper cluster.

As shown in our examples, this process breaks the national structure into ethnic, religious, sectarian pieces and produces a political and governance model based on such representation. In this context, in order to overcome the system crisis caused by "the sub-national scale", "national-scale" may be an important instrument for solution.

Key words: Lebanonisation, divided society, nationality, secularism, constitutionalism, citizenship, national structure, pre-national identities.

Giriş

1975-1990 yılları arasında Lübnan'da bir iç savaş yaşandı. Savaşın sonra ulus-

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
e-mail: cenkreyhan@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

51

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

lararası literatüre “Lübnanlaşma/Lebanisation”¹ olarak tanımlanan bir kavram girdi. Lübnanlaşma, etnik-dinsel/mezhеспel vb. açıdan derin bölünmüş, büyük-emperyalist güçlerin müdahalesine açık, iç savaş ihtimali yüksek toplumları tanımlamakta kullanılan bir istikrarsızlık sürecini ifade etmektedir. Sürecin dış politik ilişkilere yansımaları da problemlidir. Örneğin, Lübnan Devleti’nin, Suriye ile belirsiz bir ilişki içinde olduğunu belirten Guéhenno, ama der ve ekler, Suriye’nin Lübnan’a (alevi azınlığın önceliği üstüne kurulmuş kendi cemaat dengesini dikkate almadan) hakim olabileceği kesin değildir. Böylece, Lübnan’daki cehennem makinesinin, bir yandan Suriye’yi diğer yandan Doğu’daki Hıristiyanların rolünde Lübnan’ı aşan etkileri olacaktır. Lübnan’daki katliamlar, Avrupalıların ulus fikrinin içinde barındırdığı cemaatlerin içe kapanma tehlikesini üzücü biçimde göstermektedir. Lübnanlaşma sürecinin bir diğer özelliği ise toplumsal alt-grupların bir-birkaç büyük güce dayanarak kendi grup egemenliklerini zorla ötekilere kabul ettirme politikalarıdır.² Sürecin çıkacağı sonuç, toplumsal yapının etnik-dinsel/mezhеспel ölçeklere ayrışması/parçalanmasıdır. Böylece ulusöncesi aidiyetler üzerine kurulmuş olan siyasal-sosyal yapı hem içte birbirlerini dışlayarak, hem de uluslararası büyük bir güçten destek alarak “ulus inşası projesini”n gerçekleştirilmesini engellemektedir.

İncelememizde konuyla ilgili olarak; önce, literatürün genel değerlendirmesini yapacak; sonra, kendi çözümleme önerimizi sunacağız. Örnek vakalarımızın sınırını bu önerinin kapsamı belirleyecek.

1. Toplumsal Yapının Ayrışması: Etnik-Dinsel/Mezhеспel Aidiyetler Versus Siyasal Yurttaşlık

Literatür açısından değerlendirildiğinde, Smith’in vurgusu, ulusların çoğunlukla “bir egemen etnisite”³ etrafında oluşmuş olmalarıdır. Bauman’a göre,

- 1 Veya “Iraklaşma”. Ya da bu sürecin bir başka coğrafyadaki karşılığı “Balkanlaşma”. Üstel bununla ilgili şöyle bir tanım sunar: “ulus devletin Lübnanlaşması, yani kültürün kültüre, kabilenin kabileyeye karşı geldiği bir gerilim ve çatışma ortamı.” Füsün Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Ankara: Dost Yayınları, 1999, s. 12. Aslında kelimenin etken ya da edilgen yapısına göre, Lübnanlaştırılmak, Iraklaştırılmak ya da Balkanlaştırılmak ifadeleri de kullanılabilir, kullanılmaktadır. Bundan kastedilen ise emperyalizmin müdahaleleri sonucunda toplumsal ayrışmadır. Nitekim, Guéhenno’nun kullandığı kelime de “Lübnanlaştırılma”dır. Jean-Marie Guéhenno, *Demokrasinin Sonu*, (Çev. Mehmet Emin Özcan), Ankara: Dost Yayınları, 1998, s. 38: “Dünyanın Lübnanlaştırılması”. Bununla ilişkili olarak, “Balkanization” kelimesi ise “küçük ve çoğunlukla birbirine düşman unsurlara ayrılmak” olarak açıklanmaktadır. Bu terim etnik temizlik ve iç savaş kavramlarını da içermektedir. <http://www.britanica.com/EBchecked/topic/50323/Balkanization>. (Erişim Tarihi: 10.01.2012).
- 2 Jean-Marie Guéhenno, *Age*, s. 42. Bu kapsamda, Bauman’ın, “etnisite çalışmalarının Batı’da sömürgeleştirilen dünyada başladığı”na dair uyarısı tam da bizim “Lübnanlaşma” ifademizdeki “büyük-emperyalist güçlerin müdahalesine” yaptığımız vurguyla ilgili olması bakımından önemlidir.
- 3 Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 70. Krş. Anthony D. Smith., “The Ethnic Sources of Nationalism”, *Ethnic Conflict and International Security*, (Ed. Michael E. Brown), Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, s. 29; Dominique Schnapper, “Yurttaşlar Cemaati”, *Dersimiz Yurttaşlık*, (Haz. Turhan İlgaz), (Çev.

Gözi

etnisitenin üst katmana sıçrayıp “süperetnos” olması “ulusal”a karşılık gelir.⁴ O’na göre, etnik grup ile ulus arasındaki temel fark; ulusun, devlet temelinde kader birliği yapmış olmasıdır.⁵ Bu anlamda değerlendirildiğinde; inceleyeceğimiz örnek vakalarda da izlenebileceği gibi, bölünmüş toplum tipleri söz konusu olduğunda, Smith’in ve Bauman’ın ölçütleri bir arada düşünülebilir: Hem egemen ya da baskın veya kurucu olarak ifade edilen bir etnisite etrafında oluşum eksikliği; hem de, devlet temelinde ortak bir kader birliği yoksunluğu. Sonuç bizi, etnik-dinsel/mezhеспel ölçeklerde bölünmüş toplum tiplerinde, laik-liberal siyasal-toplumsal temsil sisteminin ve ulusal ölçekli-devlet modelinin gerisine götürür. Bauman’ın, Smith’ten farklı olarak; ancak diye uyarıp, çoğu ulus-devletin, bazı etnik grupları dahil edip diğerlerini dışladıkları ve bazılarını imtiyaz tanıyıp diğerlerini marjinalleştirdikleri için bu projeyi tamamlayamadıklarına⁶ dair vurgusu ise aslında problemin kaynağının, bizzatıhi toplumsal yapının ulusöncesi aidiyetlere ayrışması, ulusal entegrasyonun⁷ sağlanamamasına işaret etmektedir.

Smith, incelemesinde “baskın etnisite” kavramına dair sorular yöneltilir: Bugünün dünyasında “etnik çekirdek/ethnic core” ve “baskın etnisite/dominant ethnicity” gibi kavramlar ne kadar kullanışlı olabilir? Globalleşme, ulus devletlerin doğasını, onların gücünü ve etkinliğini azaltarak ilk ve son kez değiştirebildi mi? Yoğun göç ve kültürel asimilasyonun postmodern bir çağında etnisite, baskın ya da başka türlü mü yoksa en fazla folklorik bir rol mü oynuyor? Bu büyük bir tartışma konusudur. Burada sadece birkaç değerlendirme yapabiliriz. Şöyle ki, tartışmaların çoğu Batı üstüne yoğunlaşacaktır, ki Batı derken kastedilen, sonradan globalleşen, Kuzey Amerika ve Batı/Orta Avrupa’dır. Ama çoğu gelişigüzel anketler etnisite ve özellikle de baskın etnisitenin Batı dışındaki çoğu uluslarda hala güçlü bir kuvvet olduğunu gösteriyor.⁸

Birkan Işık, İstanbul: Kesit Yayınları, 1998, s. 151. Örnekler çoğaltılabilir.

4 Gerd, Bauman, *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*, (Çev. Işık Demİrakın), Ankara: Dost Yayınları, 2006, s. 36.

5 Gerd Bauman, *Age.*, s. 36-37.

6 Gerd Bauman, *Age.*, s. 37.

7 Konunun ayrıntısı bir yana; Üstel, entegrasyon ile asimilasyon terimlerinin isim ve sıfat halini, birbiri ile içkin kullanır. Kendi kullanım şekli ile “asimilasyon/entegrasyon”, “entegre (asimile)” Füsün üstel, *Age.*, s. 42. Tok, entegrasyon ile asimilasyon terimlerinin farkını vurgular. Etno-kültürel grupların üyeleri açısından; ana topluma, “entegrasyon” yolu ile dahil etme, melezliği, karşılıklı kültürel değişimi, çeşitliliği ve heterojenliği temsil eder; aksine, “asimilasyon” yolu ile dahil edilmede homojenlik için, ana kültür ve kimliğin saflığı ve egemen (belki de üstün) statüsü için üstü kapalı bir istek söz konusudur. Nafiz Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 178-179. Bu kelimelerin sözlük anlamları şöyledir: 1. Biyoloji: özümleme, 2. Dilbilgisi: benzeşme, 3. Sosyoloji: farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme sürecinin sonu. *Türkçe Sözlük*, (Haz. Komisyon), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 130. [Asimile: Benzeşmek, kendine uydurmak anlamındaki asimile etmek birleşik fiilinde kullanılır. *Ags.*, s. 130]. Entegrasyon: 1. Bütünleşme, 2. Birleşme. *Ags.*, s. 640. [Entegre: Bir bütünü, bir grubu oluşturan. *Age.* s. 640]. Biz yukarıdaki açıklamamızda terimlerin bu farkını aklımızda tutuyoruz.

8 Anthony D. Smith, “Ethnic Cores and Dominant Ethnies”, *Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities*, (Ed. Eric P.Kaufmann), London and New York, Routledge, 2004, s. 21.

Görüş

Akademik
Bakış

53

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Aslına bakılırsa, çoğu ulus birden fazla etnik grubu içerir ve bir ulus-devletin sınırları içinde, ister istemez birçok etnik grup yaşar.⁹ Nitekim, çoğu ulusun birden fazla etnik grubu içerdiği çağdaş dünyada etnik kültürler açısından çok az homojen ulus devletlerin varlığından bahsedilebilir. Bu durumda, bizim yaklaşımımız açısından; “ulus-devletlerdeki etnik çeşitlilik”e binaen, Smith’in “egemen etnisite”, Bauman’ın, “süperetnos”, ya da Somersan’ın “ulus-devletlerdeki etnik çeşitlilik” kavramları ulusal ölçekli yurttaşlık inşasında öne sürülebilecek bir kavramsal çerçevenin ana bileşenlerini de vermektedir. Zira, tartışmalardan da anlaşılacağı üzere “ulusal yurttaşlık projesi” doğası gereği zaten homojen bir etnisite anlayışı üzerine kurulmaz, kurulamaz; aksine, etnik (ve dinsel/mezhepsel) aidiyetleri aşarak siyasal tanımlı yurttaşlık ve ulusal ölçekli entegrasyon ile inşa edilir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde, Kymlicka’nın ifadesinde dile gelen Batı demokrasilerinin birçoğunun çokuluslu olduklarına dair yorum da, bizce aslında, ulusal ölçüğe/ulusallığa karşılık gelmektedir. Şöyle ki, Kymlicka’ya göre,¹⁰ birden fazla ulusu bünyesinde barındıran ülke, bundan dolayı, bir ulusal devlet değil çokuluslu devlettir ve küçük kültürler “ulusal azınlıkları” oluşturur. Kymlicka bazı yazarların ortak bir bağlılığı bir ulusal kimlik biçimi olarak tanımladıkları ve böylelikle kendisinin aksine İsviçre’yi ulusal bir devlet biçimi olarak gördükleri yönündeki eleştirisine gelince; biz de kendi adımıza -Kymlicka’dan farklı olarak- Bauman’ın görüşüne katılarak ve Guéhenno’nun uyarısını aklımızda tutarak, İsviçre’nin ulusöncesi/tikel aidiyetleri aşan bir ulusal/tümel aidiyet bağlamında ulusal bir devlete karşılık geldiği kanaatindeyiz. Kymlicka, “yurttaşlığın inşasında liberal teorideki “yurttaşlıkla bütünleşme arasındaki ilişki”ye karşılık, “çoketniklilik haklarının bütünleştirici dürtüsü”nü ileri sürer.¹¹ Fakat bu durumda, yurttaşlığın inşasında ulusal ölçekliliğin söz konusu olduğunu da göz önüne alırsak, ulusöncesi ölçeklerde bölünmüş toplumlar bu tartışmanın neresindedir?¹² şeklinde bir soru akla gelmektedir. Kymlicka’nın

- 9 Volkan, Vamik D., *Kanbağı: Etnik Gruptan Etnik Teröre*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999, s. 34. Krş. Semra Somersan, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 7. Krş. Anthony Oberschall, *Conflict and Peace Building in Divided Societies: Responses to Ethnic Violence*, London and New York, Routledge, 2007, 12.
- 10 Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1988, s. 39-40.
- 11 Will Kymlicka, *Age.*, s. 272-273. Kymlicka, etnik canlanış bütünleşmenin reddi değil, bütünleşme koşullarının gözden geçirilmesiyle (s. 117,) iyileştirilmesiyle (s. 159-160), ilgilidir derken aslında “bütünleşme koşulları”na vurgu ile ulusal ölçekliliği olumlamaktadır. Bunu sağlamak için şartların gözden geçirilmesi, iyileştirilmesi ise makul bir talep olarak görülebilir. Ama Kymlicka’nın örneğindeki sorun ve öneri yine bölünmüş toplum tipleri ile ilgili değildir. (Bkz. incelememizde dn. 13.)
- 12 Esasen Kymlicka örneğinde, konuyla ilgili tartışmalar mesela AB ülkeleri gibi göç alan (göçmen sorunu) ya da ABD, Kanada, Avustralya gibi yerli kültürleri yok ederek onlar üzerinde kurulup, yerli hakları ile ilgili sorunlar (özyönetim talepleri sorunu -ya da bunlara ek olarak ABD’de beyaz-siyah sorunu-) yaşayan ülkeleri kapsar. Bu grupların tasnifi için bkz. Will Kymlic-

Görüş

terminolojisini izleyerek belirtmek gerekirse, yurttaşlığın çokkültürlülük üzerinden kurulması da bu açıdan değerlendirilebilir. Örneğin, Kanadalılık/Kanadyanlık ya da Amerikalılık/Amerikanlık bütünsel toplumsal-kültürel-ulusal kişilik yapısı bağlamında, alt kimlik olarak tikel/etnik-dinsel/mezhpsel aidiyetler/mensubiyetler aşılab, mesela Amerikan ya da Kanadyan gibi, üst kimlik olarak tümel/ulusal aidiyette buluşulmaktadır. Bu açıdan, ulusal ölçek, devletin bu mikro ölçekleri aşmasında belirleyeceği toplumsallığı sağlamaya yönelik bir ölçektir. Ortak yurttaş halkları ise tikel talep ve hakların aşıldığı, siyasallık içeren bütünsel bir yurttaşlık tanımı olarak değerlendirilebilir. Bu ulusun adının kurucu etnisiteye göre mi, teritoryal bağlılığa göre mi olacağını ise ulus inşa sürecinin tarihsel koşulları belirler.

Tartışmanın geldiği aşamada; ölçek sorunuyla ilgili olarak, “etnik-dinsel/mezhpsel aidiyetler ölçeğinde dayanışma mı, yoksa ulusal ölçekte siyasal yurttaşlık mı” sorusu cevap beklemektedir.¹³ Smith’in vurgusu yurttaşlık tanımında “ölçek” sorununa dikkat çekmektedir. Smith, bütün ulusların hem teritoryal hem de etnik ilkelerin ve unsurların damgasını taşıdıkları ve toplumsal ve kültürel örgütlenmenin daha eski “soykütüksel” modeliyle daha yeni “yurttaşlığa dayalı” modeli arasında bir kesişme noktasını temsil ettiklerini tespit eder ve ulus inşası ile nesnel/anavatan ve öznel/ulus olmayı hedefleyen etnisite arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çeker.¹⁴ Bu ilişkinin kurucu unsuru yasal eşitlik tanımlaması ile yurttaşlıktır. Aslında buradaki analiz, kavramsal çerçevemiz açısından ulusal ölçeğin inşasının kurucu öğelerini belirlemektedir: Ulusöncesi etnik-dinsel/mezhpsel ölçeklerden ulusal ölçeğe ulaşma. Bunun kurucu öğesi, etnik temelli soykütüksel (ve dinsel/mezhpsel) dayanışmanın yerini siyasal temelli yurttaşlık modelinin inşasıdır.

2. Kavramsal Çerçeve

Yukarıdaki açıklamalarımız da dikkate alındığında, incelememizde izleyeceğimiz kavramsal çerçeve ile ilgili olarak şunları belirtmeliyiz.

1- Kaufmann’ın, “hükümran/baskın etnisite” kavramının incelememizdeki yak-

ka and Wayne Norman, “Citizenship in Culturally Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts”, *Citizenship in Diverse Societies*, Edited by Will Kymlicka and Wayne Norman, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 18-19.

13 Kohn, etniklik ve yurttaşlık arasında bir ayrım yapar. Bu farklılık, yurttaşlık inşası süreçlerinin Batı Avrupa ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki farklılığını da anlatmaktadır. Kohn’un tanımlamasına göre, Batı Avrupa devletlerinin yurttaşlık kimliği üzerine yükselmesine karşılık Orta ve Doğu Avrupa devletleri etnik kimliği temel almaktadırlar, ki bu farklılık, Batı Avrupa’nın siyasal istikrarının ve bunun aksine Orta ve Doğu Avrupa’nın istikrarsızlığının da kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Hans Kohn, *The Idea of Nationalism, A Study in Its Origins and Background, A Study in Its Origins and Background*, Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2005.

14 Anthony D. Smith *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir), Ankara: Dost Yayınları, 2002, s. 194.

Gazi

Akademik
Bakış

55

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

laşımımızı karşılamamaktadır. Kaufmann'ın belirttiğine göre, "hükümler/baskın etnisite" kavramından anlaşılması gereken, "belirli bir etnik grubun bir ulus ve/veya devlet (state) içerisinde baskın rol oynamasıdır. Şu fark edilmelidir ki, "baskın etnik grup", içinde bulunduğu ulusun/devletin çoğunluğunu oluşturmak zorunda değildir. Qubec'li-Kanada örneğinde, Qubec'li, Qubec ulusunda baskınlar ama Kanada Devleti'nde değildir. Franco İspanyası'ndaki Euzkadi ve Katalonya örneğinde olduğu gibi, gerçekte kültürel olarak baskın olan bir ulus politik olarak tabii olabilir. Bugün çoğu etnik azınlık Çin, Hindistan, Lübnan ve gelişmekte olan ülkelerin be-yazları, yerel ekonomiyi kontrol ederler fakat politik olarak zayıftırlar.¹⁵

- 2- Bu bağlamda şunu da belirtmeliyiz ki, farklı kültür öğelerinin "genel/ortak yapı düzeyi/ölçeği"ni hitap etmesi anlamında; "toplumsal yapı" kavramından, "ulusal yapı" (ve kültürel yapı) kavramını da kastediyoruz.¹⁶ Hele ki, çoğu ulusun birden fazla etnik grubu içerdiğini göz önünde bulundurduğumuzda.¹⁷ Konunun demokrasi ile olan bağı, De Wenden, "yurttaşlar arasında güçlü bir özdeşlik olmadan demokrasi de yaşayamamakta"¹⁸ sözleri ile açıklamaktadır.
- 3- Kullandığımız "siyasal yurttaşlık" kavramını, ulusöncesi ölçeklerin /tikel aidiyetlerin aşılması, siyasetin de bunun üzerinden yapılması olarak al-

15 Eric P. Kaufmann, "Introduction, Dominant Ethnicity: From Background to Foreground" *Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities*, Ed. Eric P. Kaufmann, London and New York, Routledge, 2004, s. 2. Krş. Sema Somersan, Age., s. 4. Somersan, azınlıktaki bir etnik grubun devlete egemen olduğu durumların çok ender olduğuna dikkat çeker. 1994'te Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ilk demokratik seçimler yapılmadan önce, bir avuç azınlık, Hollanda ve İngiltere kökenli beyaz, siyasette tek egemen gücü ve kırk dokuz yıl boyunca siyahlara siyasal, yasal, toplumsal ve ekonomik, hiçbir alanda hak hukuk tanımadan resmen ayrılıkçı, ırkçı ve beyazların üstünlüğüne dayanan "apartayd" rejimi ile ülkeyi yönetti. Semra Somersan, Age., s. 5.

16 Krş. Doğan Ergun, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Yayınları, 2000, s. 135. İçerik analizi yapılacak olunursa, Schnapper'ın kültürel tikelliklerden kastettiği etnik-dinsel/mezhepsel aidiyetler üzerinden toplumsallığın ulusaltı ölçeklerde bölünmüş toplum tipine yol açacağıdır. Konuyla ilgili olarak Schnapper'ın yurttaşlık tanımına yakın durduğumuzu belirtmekle yetiniyoruz. Krş. Schnapper, Dominique, *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Doğru*, (Çev. Özlem Okur), İstanbul: Kesit, 1995, s. 11.

17 Vamik Volkan D., Age., s. 34. Volkan, bazı bilim adamlarının "etnik gruplar"a "alt-milletler" olarak atıfta bulduklarına, diğer bazı bilim adamlarının ise her iki kavrama aynı anda bağlanmalarını kapsayan "etnik milliyetçilik" terimini kullandıklarını hatırlatır. Ulus-devletlerdeki etnik çeşitliliğe dair, kimi konuşulan dilleri, kimi etnik grupları temel alan bir liste için bkz. Semra Somersan, Age., s. 10-16.

18 Catherine Wihtol De Wenden, "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak", *Uluslar ve Milliyetçilikler* (Hazırlayan, Jean Leca) (Türkçesi, Siren İdemen), İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 48. Bu anlayışla, Guéhenno'nun, Fransızca orijinali "demokrasinin sonu/la fin de la démocratie" (Paris: Flammarion Press, 1993) olan kitap başlığının İngilizceye "ulus devletin sonu/the end of the nation state" (Minneapolis/London: University of Minnesota Press, Trans., Wictoria Elliott) olarak tercüme edilmesi de aslında demokrasi ile ulus devlet arasındaki ilişkiyi çağrıştırmaktadır ve kitabın içeriği yazarın Dünyanın Lübnanlaşmasına paralel olarak, Lübnan'ın hepimizin içinde olduğu yönündeki kaygısı bu ilişkiye vurgu yapmaktadır. Krş. Jean-Marie Guéhenno, Age., s. 38-39.

gılıyoruz. Bu yaklaşım; bizce, Walzer'ın azınlık politikaları izlemenin etnik çatışmalara sebep olacağı ve siyasal toplumun dağılacağı endişesini de karşılamakta;¹⁹ bununla ilişkili olarak Rawls'ın, siyasal toplumun tüm üyelerinin eşit bireysel hak ve özgürlüklere sahip olmasına dayanan "ortak yurttaşlık" anlayışının uygulama koşullarını da belirlemektedir.²⁰ Bu kavram; temsiliyetin, nüfusun ulusöncesi aidiyetlerinin aritmetik ortalamasına göre belirlenmesi probleminin aşılmasında da belirleyicidir.

- 4- Bir başka husus şudur ki, incelememizde yurttaşlık tanımlamalarında "ölçek" sorununa vurgu yapıyoruz. Başlığımızdaki "toplumsal yapı" ifadesi bu açıdan değerlendirilmelidir. Bu ölçek, etnik-dinsel/mezhepsel ölçeklerin genel/toplumsal/ulusal ölçekte bütünleşme, yerelin ulusallaşma ve evrenselleşme süreçleriyle ilgilidir.²¹ Aslında yurttaşlık tartışmalarında dillendirilen, Kadioğlu'nun ifadesi ile, "yurttaşlığın ulustan arındırılmasının siyasal katılımı genişletmek için bir gereklilik olduğu, dolayısı ile yurttaşlığın demokratikleşme sürecinin giderek onun ulustan arındırılmasıyla bağlantılı bir hale geldiği"²² yönündeki yaklaşım da bu açıdan yeniden değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, incelememizde Lübnanlaşma kavramını, "toplumsal yapının etnik-dinsel/mezhepsel ölçeklere göre algılanması, temsiliyetin nüfusun etnik-dinsel/mezhepsel aritmetik ortalamasına göre belirlenmesi, bütünsel toplumsal-kültürel-ulusal kişilik yapısının etnik-dinsel/mezhepsel alt kimliklere bölünmesi, ayrışması olarak algılıyor ve kavramsallaştırıyoruz.

3. Örnek Vaka İncelemeleri

Aşağıda, teknik açıdan bir makalenin sınırlarını aşmadan ve teorik açıdan yukarıda oluşturduğumuz kavramsal çerçevenin içinde kalarak; "bölünmüş toplum tipleri"nin genel karakterini belirlemeye çalışacağız. Böyle bir çalışma, bu toplum tiplerinin karşılaştığı siyasal sorunların açığa çıkarılması ve bununla ilişkili olarak sorunlara çözüm arayışlarında ortaya konulabilecek öneriler için bir başlangıç noktası oluşturabilir.

- 19 Michael Walzer, "Pluralism: A Political Perspective", *The Rights of Minority Cultures*, (Ed. Will Kymlicka), Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 322-332, Krş. Nathan Glazer, "Individual Rights and Group Rights", *The Rights of Minority Cultures*, (Ed. Will Kymlicka), Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 123-138)
- 20 John Rawls, *Siyasal Liberalizm*, (Çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007. Kymlicka'nın sorusuyla, "hakların grup aidiyeti temelinde dağılmış olduğu bir toplumda hâlâ yurttaşlıktan bahsedebilir miyiz?" Will Kymlicka, Age., s. 266.
- 21 Bkz. Doğan Ergun, Age., s. 183. Ergun'un incelemesinde bu sıfat tamlamaları şöyle geçer: "Toplumsal/ulusal/kültürel". Mesela, toplumsal/ulusal/kültürel kişilik. Doğan Ergun, Age., s. 135, 179 vb. muhtelif yerler.
- 22 Ayşe Kadioğlu, "Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği", *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, (Hazırlayan, Ayşe Kadioğlu) (Türkçesi, Can Cemgil), İstanbul: Metis Yayınları: 2008, s. 31, Krş. Bryan Turner, "Bir Vatandaşlık Kuramının Anahatları", *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, (Hazırlayan, Ayşe Kadioğlu) (Türkçesi, Can Cemgil), İstanbul: Metis Yayınları: 2008, s. 137.

Görüş

Akademik

Bakış

57

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

a. Doğu Akdeniz: Lübnan Örneği

Lübnan'daki siyasal sistemi en iyi tanımlayan terimin “dinsel paylaşım sistemi” olduğu öne sürülebilir. “Dinsel paylaşım” terimi, Lübnan'ın siyasî kültüründe kökleri derinlere uzanan kayırmacılık ve aşiret siyaseti geleneğine işaret eder ve siyasal hayattaki çatışma yönetimi ve güç dengesi mekanizmalarını betimler. Bu tanımlamanın temel belirleyicisi, tüm alt kültürlerin, güçleri oranında ve nüfuslarının aritmetik ortalamaları üzerinden temsil edildiği bir siyaset ve yönetim tarzının oluşturulmasıdır. Lübnan'ın dinsel paylaşım sisteminde tanıyan başlıca siyasal aktörler, partiler değil, mezhepsel ve dinsel gruplardır (ya da açık deyimle, bu grupların seçkinleridir).²³ Reinkowski ve Saadeh'in konuyla ilgili olarak ulaştıkları sonuç şudur: “Lübnan'ın siyasi yapısı, zıt ve uyumsuz kutupların karşı karşıya olduğu, dini otoriteye karşı devlet otoritesi ekseninde dönmektedir. Bu da Lübnan'a demokratik bir devlet demenin uygun olup olmadığı sorusunu gündeme getirir; çünkü, Lübnan'daki durumun demokrasinin temel dayanağı olan ilkeleri, açıkçası “yasa önünde eşitlik” ve “eşit siyasi katılım” ilkelerini çiğnediği çok açıktır.” Yazarlar bu iki problemi şöyle açıklarlar:

“Lübnan'da “liberal vatandaşlık”, yani, bireysel özgürlük için gerekli haklar, mezhepçilik tarafından, bu sistemin aile hukukundaki mirası tarafından bal-talanmış ve kısıtlanmıştır. Dolayısıyla Lübnan'ın imzacısı olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, din ve vicdan özgürlüğü bakımından çiğnenmektedir. “Eşit siyasal katılım” ilkesi de çiğnenmektedir, çünkü sadece Hıristiyan ve Müslüman adayların meclis seçimlerine katılmasına izin verilmektedir. Sekülerlik yanlılarının kendilerini siyaseten ifade etmeleri engellenmektedir, dolayısıyla bu insanlar vatandaşlık haklarından men edilmektedir. Siyasi iktidara katılımı güvence altına alan “siyasi vatandaşlık” da dini grupların seçkinlerinin iktidar tekeli yüzünden çiğnenmektedir.”²⁴

Lübnan örneği, ülkenin yavaş yavaş kolektif bir intihara girme sürecinin ifade eder. Guéhenno bu süreci “iktidarın cemaatlerce paylaşımı” ile “halk egemenliği mantığı” ikilemi içinde açıklar. Şöyle ki, bu iki mantık, çeşitli cemaatler arasındaki güç ilişkilerinin evrimleşmesine direnç gösterememiş ve ülke, bileşenlerinden her biri dış müttefike başvurduğunda parçalanmıştır. Cemaatler, 1969'da Lübnan hükümetinden silahlı milis bulundurma izni almış olan Filistinli sığınmacıları izleyerek silahlılandılar. Silahları finanse etmek için, her türlü kaçakçılıkla beslenen ve gittikçe duruma hakimiyetini kaybeden devlet nedeniyle kendi mali örgütlerini kurdular. Bu süreçte, cemaatler, aynı zamanda

23 Reinkowski, Maurus ve Saadeh, Sofia, “Bölünmüş Bir Ulus: Lübnan'da Dini Paylaşım Sistemi”, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması*, (Haz. Haldun Güllalp), (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 136.

24 Reinkowski, Maurus ve Saadeh, Sofia, Age., s. 152-153. Makdisi'nin kitabının başlığı da bunu vurgular: “Siyasal mezhepçilik kültürü”. Ussama Makdisi, *The Culture of Sectarianism: Community, History and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*, University of California Press, London, 2000.

hem kale hem de hapishanelere dönüştü. Şöyle ki, devletlerarasına çizilmek istenen noktalı çizgiler, bir devletin içinde bile ortaya çıktı, bu çizgiler köyleri ve hatta aynı kentteki mahalleleri birbirinden ayırdı. Kesin bir ayrılığa izin verecek kadar yığılma olan yerde terör yoluyla aydınlığa çıkmak gerekti: Şuf Savaşı'nda Hıristiyanların bölgesindeki dağlara çekilmiş Sünniler, sürekli katledildiklerinden aynı yazgı, Müslüman taraftaki Hıristiyanlar için de geçerliydi. Böylece cemaatlerin haritaları gittikçe basitleşti. Sürec henüz tamamlanmış değildir.²⁵

Lübnan parlamentosunda da bu sistemin yansıması takip edilebilmektedir. Lübnan Parlamentosu'nda, 1989 Taif Anlaşması'na göre sandalye dağılımının dinsel ortalaması 64 Hıristiyan (Maruni, Grek Ortodoks, Grek Katolik, Ermeni Ortodoks, Ermeni Katolik, Protestan); 64 Müslüman (Sünni, Şii, Dürzi, Alevi) olmak üzere; toplam 128'dir.²⁶ Sandalye sayısının nüfusun aritmetik ortalamasına göre dağılımdan da izlenebileceği gibi, ulusaltı ölçekli etnik-dinsel/ mezhepsel temsiliyet Lübnanlaşma sürecinin önemli bileşenlerindedir.

b. Ortadoğu: Irak Örneği

Halen bu süreci yaşamakta olan ve literatüre "Iraklaşma" olarak geçen bir başka örnek vaka Irak'tır. Iraklaşma, "Lübnanlaşma"nın tüm koşullarını bünyesinde barındırmaktadır: Nüfusu, Sünni, Şii, Kürt, Türkmen, Asuri, irili-ufaklı diğer Hıristiyan cemaatler vb. etnik-dinsel/mezhepsel birçok gruptan oluşmakta; temsiliyet, nispeten bu aidiyetlere dağılmaktadır. Irak örneğinde de görüldüğü üzere; uluslaşamama-ulusallaşamama, bütün içinde etnik-dinsel/mezhepsel savaşı ve bütünden ayrılma sürecidir.²⁷

Modern milliyetçiliğin; cemaatçiliği (taifiyye) ve aşiretçiliği, ulusal kimlik ve bağlılıkla çatışan bütün grup çıkarlarını ve bağlarını reddeden, kınayan bir konumdan hareket ettiğini ve bütün cemaatçi oluşumların geri ve yoz diye lanetlenip, mürteci güçlerle ve batıl itikatlarla ilişkilendirildiğini belirten²⁸

25 Jean-Marie Guéhenno, *Age.*, s. 41-42. Guéhenno, İsrail'deki durumu da Lübnan'da görülen mantığa benzetir. O'na göre, İsrail'de baskın bir cemaatin bulunması devletin kaybolma tehlikesini ortadan kaldırmakta, ancak ülkenin cemaatleştirilmesi riskini yok edememektedir. İlk aşamada, İsrailiiler ile Filistinliler arasında topraklar açısından bir uzlaşma olanağının bulunmaması, Filistinlilerin olumsuz bir kimlik içinde kalmalarına yol açmıştır. İkinci aşamada, Filistinliden doğma, İsrail Yahudisi olmayan Filistinlilerin topraklarının ellerinden alınması, ülke toprakları ölçütü dışında daha başka ölçüler aramaya zorlamaktadır. Bu aşamada İslam kimliği en kolay yanıt olarak görünmektedir. Üçüncü aşamada, Hıristiyan Filistinlilerin sorunu vardır. Cemaatleşme kendi içinde Filistin bütünsel kimliğinin alt ölçeklere ayrışmasını içermektedir. Lübnan'da olduğu gibi Doğulu Hıristiyanlar sorunu -Filistinli Müslümanlar ile Filistinli Hıristiyanlar birbirlerini yemeye başladıkları takdirde- son derece trajik biçimde gündeme gelecektir. Jean-Marie Guéhenno, *Age.*, s. 43.

26 Yasin Atlioğlu, "Lübnan'da Seçimler ve Siyasal Bölünmüşlük", <http://www.tasam.org/index.php?altid=1230&syf=2>. (Erişim Tarihi:18.12.2009)

27 Krş. Derek Heater, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, (Çev. Meral Delikara Üst), Ankara: İmge, 2007, s. 141.

28 Sami Zubaida, "Irak'ta Sivil Toplumun Yükselişi ve Düşüşü", *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması*, (Haz. Haldun Güllalp), (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 168. Krş. Jean-Marie Guéhenno, *Age.*, s. 45.

Zubaida'nın sürece yönelik sorusu, konuyla ilgili temel soruna değinmektedir: "Saddam rejiminin son bulduğu şu ortamda, Irak'ta aktif yurttaşlardan oluşan bir sivil toplumun diriltilmesi ihtimali nedir? Nasıl bir rejim, devletten bağımsız bir kamusal siyaset ve kültür hayatının yeniden doğmasına katkıda bulunur ya da en azından buna izin verir? Hukukun üstünlüğüne bağlı demokratik bir çoğulcu devlet, bu sorulara verilebilecek net bir yanıttır. Fakat mevcut koşullarda ütopyacı bir yanıt gibi görünüyor. Rejimin çöküşünden sonra ortaya çıkan güçlerin en önde gelenleri dini kurumlar, cemaat ve aşiret liderlikleri."²⁹ Yazar bu problemi şöyle açıklar:

"Genel gözlemler insanların süregiden bu emniyetsiz ortam karşısında sığınabilecekleri yerelliklere ve cemaatlere giderek daha fazla bağlandıklarını gösteriyor. Bunlar sivil yurttaşlar toplumunun doğasına ters koşullar. Ama İran örneğinde, genç kuşaklar bir nebze olsun güvenlik ve eğitime kavuştuklarında, kendilerini yöneten ataerkil ve dini otoritelere karşı yurttaşlık ve özgürlük adına hevesle, arzuyla macera arayışıyla meydan okuduklarını gördük. Ne var ki, bu satırlar yazılırken Irak'ta pek güvenli bir ortam yoktu."³⁰

Irak'taki ABD yönetimince 13 Temmuz 2003'te atanan Irak Yönetim Konseyi 25 kişiden oluştu. Konsey üyeleri, ülkenin zengin etnik-dinsel/mezhpsel gruplarını nüfusları oranınca, aritmetik ortalamaya dayalı olarak temsil edecek biçimde belirlendi.³¹ Kabinede Dışişleri Bakanlığı KDP'nin sözcüsü Hoşyar Zebari'ye, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Türkmen Raşid Mindan Ömer'e verildi. Geçici Yönetim Konseyi'ndeki ulusaltı ölçekli etnik-dinsel/mezhpsel temsile göre, 25 bakandan 13'ü Şii Arapları, 5'i Sünni Arapları, 5'i Kürtleri, 1'i Türkmenleri, 1'i de Asurileri temsil ediyor. Konsey'in yaptığı açıklamaya göre, en önemli bakanlıklar önde gelen dini ve etnik gruplara tahsis edildi.³²

Bu bilgiye göre, Irak'taki siyasi gelişmeleri etkileyen temel dinamikler aşiretçilik, etnik ve din temelli politika yapma biçimidir. Buna emperyalizmin bölgeye sürekli müdahalesini de eklemeliyiz.³³ İşgalin dönüştürücü etkisi, Irak'ı

29 Sami Zubaida, Age., s. 151-172.

30 Sami, Zubaida, Age., s. 172. Smith'in ve Bauman'ın değerlendirmelerini (bkz. incelemizde dn. 5-6), Zubaida'nın ki ile birleştirmek Ortadoğu bölgesini -ve başka coğrafyalardaki başka benzer örnekleri- tanımlamakta yararlı olabilir. Zubaida'nın dikkat çektiği husus, belirli cemaat dayanışmalarının en azından kısmen mezhpsel inanç kimlikleri üzerine kurulmuş olması ve Sünni, Şii, Hıristiyan ya da Yahudi olmanın, daima, Kürt ya da Ermeni veya x ya da y aşiretinden olmaya ek olarak oldukça önemli bir tanımlayıcı öge olmasıdır. Sami Zubaida, Age., s. 168. Bu algılama, bütünsel anlamda yurttaşlığın ortak/toplumsal/kültürel/ulusal kişiliğin inşasını engellemektedir. Böylece, siyasal-toplumsal yapı bireysel-siyasallık üzerine değil de cemaatçi-kültürelilik üzerine kurulunca Zubaida'nın çekindiği durum ortaya çıkmaktadır: Cemaatlerarası rekabet ve çatışma.

31 http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_Irak_konseyuye.shtml____(Erişim tarihi: 06.12.2009)

32 <http://groups.yahoo.com/group/kerkuk/message/2315> (Erişim tarihi: 06.12.2009).

33 Sürecin gelişimini Erkmen şöyle özetler. Irakta, etnik, dini ve ekonomik yapı işgalin de etkisiyle dönüşmeye başladı, bu dönüşüm sürecinin özellikle işgalden sonra Irak siyasal yaşamını etnik

Sünni Araplar, Şii Araplar ve Kürtler olmak üzere siyasi yelpazelere böldü. Bu durum yapılan seçimlerde açıkça görülmektedir. Merkezîyetçilik ya da milliyetçilik gibi söylemler çerçevesinde hareket eden Iraklılar bile asıl olarak etnik, mezhepsel ya da aşiretsel eğilimlerine göre oy vermektedir.³⁴ Aslında, ülkenin tarihsel ve sosyal dokusunun da bir mirası olan buradaki süreç, toplum yapısının; her ne kadar ulusal ölçekte “Iraklılık kimliği” olarak ifade edilen ulusal ölçüğe vurgu yapılsa da, ulusaltı ölçeklerde ayrışmasına ilişkindir.

ABD, Irak'ta “Lübnanlaşma” modelini uyguladı. Ulusaltı ölçekli etnik-dinsel/mezhepsel temsiliyet. Sürecin çıkacağı sonuç, ulusal aidiyet eksikliği, toplumsal bölünme ve ülkesel parçalanmadır.

c. Güney Asya: Hindistan Örneği

Hindistan'da, 22 Nisan 1918 tarihinde Montagu-Chelmsford raporu imzalandı. Fakat, rapora adını verenlerden-hazırlayanlardan Montagu'nun İngiltere'ye dönüşünden sonraki bir tarihte, 8 Temmuz 1918'de yayınlandı. “Montagu-Chelmsford Raporu”nda, öncelikle, sorumlu hükümet düzenlemesi hususunda sakıncalarına işaret ettikleri “1909 Hint Konseyleri Yasası”nın getirdiği “ayrı cemaat temsil ilkesi” korunmuş ve hatta Sih toplumuna da genişletilmesi önerilmişti.³⁵ Bir başka husus, Rapor'un devamında ki vurgu ile, sömürgecinin sömürgeleri hakkındaki algılamaya biçimlerinden farklı şekilde,³⁶ rapor aslında (dikkatimizi, toplumsallığın içsel temelden kaynaklanan bölünmüşlüğüne de çekerek), toplumsal yapının etnik-dinsel/mezhepsel kategorilere bölünmesinin ulusal yapının oluşumunu ve bununla bağlantılı olarak yurttaşlık bilincinin gelişimini imkânsızlaştırdığına vurgu yapmaktadır:

“Din ve sınıflara göre bölme, bir diğerine karşı örgütlenmiş siyasi kamp-
ların yaratımı demektir ve insanlara, yurttaşlar olarak değil, partizanlar olarak düşünmeyi öğretir. Bu sistemden ulusal temsile değişimin nasıl meydana geleceğini görmek de zordur... İngiliz hükümeti, insanları yönetmek için onları bölmekten sık sık suçlanmıştı. Fakat, bu oluşumun kendilerini yönetmek için onları da koyduğunu açıkladığı bir anda, gereksiz olarak onları böldüğünde, iki

ve dini çizgilerle yeniden kurgulanması, siyasal ittifakların ve gruplaşmaların bu çizgiler üzerinde şekillenmesi dikkat çekicidir. Kimlik farklılıkları Irak devletinin kurulmasının öncesinde de vardı. Devletin kurulmasıyla birlikte etnik ve dini farklılıklar tek bir merkezi otoritenin kontrolüne alınmaya ve Iraklılık kimliği içinde eritmeye çalışıldı. Ancak, bu gruplar tek bir kimlik altında birleşmektense farklılıklarını silahlı ya da yasal-siyasal yollardan çözme yolunu tercih ettiler. Bu durum ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra çok daha açık ve güçlü hale geldi. Serhat Erkmen, “Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 3, 2010, s. 142.

34 Serhat Erkmen, Age. s. 142.

35 Celaledin Güngör, *Sömürgeci Ulusa: Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Ankara: Gazi Yayınları, 2001, s. 371. Raporda, Hint toplumunun kendi iç yapısının, parçalı bir toplum tipi ürettiğine/ya da hükümet tarafından üretildiğine dair vurgu vardır.

36 Krş. Partha Chatterjee, *Ulus Parçaları: Kolonyal ve Post-kolonyal Tarihler*, Çev. İsmail Çakem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 365.

Gazi

Akademik
Bakış

61

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

yüzlü ve kısa görüşlü olmak ithamını karşılamayı zora sokacaktır... Dolayısıyla, herhangi bir cemaat temsili sistemini, özyönetim ilkesinin gelişmesine çok ciddi engel olarak görüyoruz. Sistemin kötülükleri açıktır.”

Hindistan örneğinde, Chatterjee, durumu “ulus ve parçaları” olarak kavramsallaştırır. Chatterjee, sömürgeci düşüncenin uyguladığı siyaset kurumunun temel stratejisini açıklar. Chatterjee’ye göre, sömürgeci bir gücün Hindistan toplumunu etnik cemaatler biçiminde sıralaması son derece doğaldır. Zira sömürgeci kavramlaştırmada Hindistan bir “cemaatler kokteyli”dir. Ve eğer sömürgeci devlet sömürgesinde kendi varlığını meşrulaştırmaya uğraşacaksa, bunu muhtelif cemaatlerin “doğal liderlerini” kendi tarafına çekerek yapmak zorundaydı. Asıl ilginç olan ise bu temsil kuramının sömürgeciliğin son dönemlerindeki anayasa reformcularını bile etkisi altına almış olmasıdır.³⁷

Egemenlik altına alınan bölgedeki boyun eğdirilmiş insanlar ulus gibi gerçek ve müstesna bir toplum değil; sınırları belirsiz ve sıralanmış cemaatlere göre tanımlanır. Buna göre:³⁸ Olgunlaşmış sömürgeci düşünce bu aşikâr konumu benimsemişti, çünkü, her şeye rağmen, boyun eğdirilen insanların ulus gibi müstesna ve gerçek bir siyasal cemaati, gelişmiş insanlarla aynı yolu izleyerek, oluşturabilecekleri iddiasına destek çıkmamaktaydı. Aynı zamanda, eğer bir toplumu karakterize eden “ulus” değil de “cemaat” idiyse, o cemaatler kendi içlerinde müstesna ve gerçek olmalıydı; önceden belirlenmiş ve başkalarının nüfuz edemeyeceği sınırlar taşınmalıydı; daha büyük ve daha modern siyasi varlıklar halinde birleştirilemeyecek kadar birbirlerinden farklı olmalıydı.³⁹

Sistemin belirgin özelliği, “din, dil ya da kabile gibi ölçütler”le tanımlanan ve muhtelif coğrafi bilimlerde uygulanan çoğunluk azınlık cemaatler kavramıdır. Diğer bir özellik ise, yalnızca yasalarla belirlenen “Listelenmiş Kastlar ve Kabileler” söz konusu olduğunda değil, o tartışmalı “geri kalmış kastlar” kategorisi için de, “ayrımçılığın” hem lehinde hem aleyhinde yapılan taleplerdeki orantısızlığın hassasiyetle hesaplanmasına devam edilmesidir.⁴⁰

Buradaki vurgu, aslında, emperyalizmin Hindistan’da da “Lübnanlaşma” modelini uyguladığıyla ilgilidir.

37 Partha Chatterjee, *Age*, s. 365-367.

38 Partha Chatterjee, *Age*, s. 365.

39 Chatterjee, bu sömürgeci söyleme dair şöyle der: “milliyetçiler, Hindistan’ın asla bir ulus alamayacağını iddia eden bu küstah varsayımı tabii ki reddettiler.” Ona göre, garip olan şey, “post kolonyal bir rejimin kurulmuş olmasına rağmen, Hindistan siyasetinin toplumbilimsel dayanakları hakkındaki düşüncenin sömürgeci söylem tarafından açılmış yollarda ilerlemeye devam etmesidir. Chatterjee, 2002: 365-366. Aslında buradaki problem, neredeyse başından beri tam da ulus inşası çabalarının içinde sömürgecilerin pratiklerini yeniden üretmeye mahkûm olmakla ilgilidir. Arif Dirlik, *Kriz, Kimlik ve Siyaset: Küreselleşme Yazıları*, (Çev. Sami Oğuz), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 145. Hindistan örneğinde, sömürgeci yönetim; “yabancı pratik”, “yerlilik inşası”nda -izlenecek modele de- damgasını vurdu.

40 Partha Chatterjee, *Age*, s. 366.

Hindistan'daki demokratik süreçle ilgili olarak denilebilir ki, Hint siyasetinde cemaatçilik, karmaşık ve kimi zaman da nahoş biçimlere bürünmüştür. Ama demokrasi, iki ayrı siyasal ilkeye eşit ölçüde yönelen karmaşık bir ideal olduğuna göre; bunun bileşenleri, bir yandan meşruiyetini yerleşik ve saydam prosedürler üzerinden yürütülen bir mücadelenin izlenmesini sağlar. Öte yandan, hem müzakereci hem de anlatımcı biçimleriyle, katılım ilkelelerine işaret eder. Hindistan'da, cemaatle ilgili hak iddiası siyaseti, bu iki ilke arasında potansiyel bir uyumsuzluk yaratmıştır. Büyük cemaatleri temsil eden siyasal partiler, güçlü bir haksızlığa uğramışlık duygusuyla, liberal yönetimin prosedürlerini, sıklıkla, peşine düştükleri adaletin önündeki gayrimeşru engeller olarak görmüşlerdir. Demokrasinin iyi işleminde merkezi bir önemi olan prosedürler, Hint deneyiminin gösterdiği gibi, katılımcı siyasetin belli biçimlerinin tehdidi altında olabilir.⁴¹

Sürecin çıkacağı sonuç, yine Lübnanlaşmadır: Ulusal ölçüde etnik-dinsel/mezhepsel temsile dayalı siyaset, bu ölçütlere göre tanımlanmış toplumsal yapı.

d. Balkanlar: Yugoslavya Örneği

Yugoslavya'da, devlet, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, bütün Güney Slavları bir yönetim altına alma girişiminin sonunda başarılı oldu ve Sırp, Hırvat ve Slovenlerden oluşan bir krallık oluştu. Daha sonra Yugoslavya olarak bilinen bu ülke beş bölümden oluşmaktaydı: Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya ve Bosna. Krallık bu değişik gruplar arasında sık sık çıkan "etnik-dinsel/mezhepsel çatışmalar"la parçalandı. 1945'te Mareşal Tito tarafından kurulan ikinci Yugoslavya'ya bu beş bölgeye ek olarak Makedonya da eklendi ve bu bölgeler cumhuriyet olarak adlandırıldı. Bosna-Hersek "hakim bir etnik grup" tarafından açıkça idare edilmeyen tek cumhuriyetti. Kosova, Sırbistan'ın güneyinde otonom bir eyaletti, halkın çoğu Arnavut Müslüman'dı. Bu sistemde ilgi çeken özellik, komünist rejim altında Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar, Bosnalı Müslümanlar ve diğerlerinin açık bir çatışma olmadan birlikte yaşıyor olmalarıydı. Ancak bu uyum sadece yüzeydeydi. Bu sorunlarla mücadele etmek için komünistler "Yugoslav insanı" kavramını ileri sürdüler. Bu, Sovyet ideali olan "Sovyet insanı" kavramına benziyordu. Bu ideal bütün insanları komünist ideolojinin yüksek objektifliğinde birleştirir ve böylece eşitleirdi. Fakat bu yaklaşım başarı sağlayamadı.⁴² Balkanlar'da, Yugoslavya örneğinde, "Tito iktidarını sağlamlaştırmak için 1968'de Bosna-Hersek'te bir "müslüman" etnik topluluğu yarattı, yani aynı dini paylaşılan halk topluluklarını, etnik kimlik duy-

41 Sudipta Kaviraj, "Bir Çelişkiler Devleti: Hindistan'da Sömürgecilik Sonrası Devlet", *Devletler ve Yurttaşlar*, (Der. Quentin Skinner ve Bo Strath), (Çev. Gökhan Aksay), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 193.

42 Vamık Volkan, Age., s. 67-68.

* Bir devlet organizasyonuna sahip olmadan kültürel değerlerin aktarımıyla kendini sürdüren halklar.

Görüş

Akademik
Bakış

63

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

gularını güçlendirerek, hatta bu duyguları uyandırarak, bir birim şeklinde örgütledi ve onları kendilerine özgü haklar tanıdı.”⁴³

Tito, ölümünden yedi yıl önce, tek bir etnik grubun Yugoslavya’ya egemen olamayacağını güvenceye alan bir anayasa yapmıştı. Buna göre,⁴⁴ iktidar altı cumhuriyetin ve iki özerk eyaletin temsilcileri tarafından paylaşılmalıydı; ülke kolektif olarak yönetilecekti, çünkü başkanlık cumhuriyetin temsilcileri arasında dönüşümlü olarak el değiştirecekti. Eski Yugoslavya’da Sırlar sayısal çoğunluğa sahip olmalarına karşın, bu anayasaya göre güçlerini diğer gruplarla paylaşacaklardı. Bu kolektif liderlik hiçbir zaman tam anlamıyla işlemedi. İçyapıların parçalanmasına yeni liderlerin ortaya çıkışı eşlik etti. Bu liderler, Çekoslovakya’nın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya diye ikiye ayrılma sürecinin lideri Havel’in aksine, etno-milliyetçi düşünceleri alevlendirdiler ve çok sert etnik çatışmalara sebep oldular.⁴⁵

Federalizme dayanan siyasal yapısı ile gelişimi boyunca giderek merkezîyetçilikten uzaklaşmış olan Yugoslav örneğini ilginç kılan özelliklerden biri bu ülkede çok farklı ulusçulukların aynı anda ve bir arada yaşanmasıdır. Örneğin, bugün Sırlar ülkeyi kendi denetimleri altında tutmalarına olanak tanıyacak bir büyük Sırp ulusçuluğu içindedirler. Öte yandan, Slovenya ve Hırvatistan ayrılıkçı bir ulusçuluk gütmektedir. Makedonya aynı anda dışta Yunanistan’a içte Sırlara karşı varlığını kanıtlamaya ve egemen bir birim olmaya yönelik ulusçuluk içindedir. Kosova’daki Arnavutlar hem Makedonya’daki Arnavutlarla birleşmek, hem de Yugoslavya’dan ayrılarak Arnavutluk’a katılmak peşindedirler. Bosna’daki Müslümanlar ise, kendi cumhuriyetlerinin varlığını sürdürmek ve Slovenya ve Hırvatistan’la birlikte hareket etme eğiliminde gözükmektedirler. Kendilerini Sırlardan ayıran belirgin bir özellik bulunmayan Karadağlılar, Sırbistan’ın yanında yer almakta ve 45 yıl süren ayrı bir siyasal örgütlenmeye karşın, ayrı ve keskin bir Karadağ ulusu ya da ulusçuluğu oluşmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Toplum yapısındaki bu kadar çok ulusöncesi ölçeklilikle paralel

43 Dominique Schnapper, *Age.*, s. 34.

44 Vamık Volkan, *Age.*, s. 19.

45 Vamık Volkan, *Age.*, s. 19. Volkan’ın kitabı bu konuda zengin örnekler sunmaktadır. Halbuki bu bölünme sürecinin aksine, Yugoslavya’nın altı ulusunun etnik farklılığı kabul edilmesine ve kurumsallaştırılmasına rağmen; komünistler, ortak işbölümü, ortak vatandaşlık hakları ve ortak hukuk –hatta gruplaşmanın olmadığı, özyönetim ve konfederalizm özellikleriyle belli belirsiz bir ‘Yugoslavizm’ ortak kültürü- ile birlikte, ulusları teritoryal olarak tanımlanmış ‘Illyria’ anayurdunda birleştirmeye çabalamışlardır. Anthony D. Smith, *Age.*, s. 195.

46 İlhan Uzgel, *Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun yeniden Canlanması*, Ankara Üniversitesi, *SBF Dergisi*, Sayı: 1-2, Cilt: 47, s. 218. Uzgel’in dikkat çektiği bir başka husus da bu ülkenin geçmişinden gelen tarihsel koşullardır. Buna dair verdiği örnek etnik-dinsel/mezhepsel ölçekte toplumsal yapının parçalanmışlığına ilişkindir. Şöyle ki, örneğin, aynı etnik kökenden gelen üç ulus/yani Sırp, Hırvat ve Boşnaklar, temelini dinden alan bir ayrımla ve onun üzerine farklı kültürel, ekonomik ve tarihsel etkenlerin eklenmesiyle ayrı ulusal kimlikler geliştirmişlerdir. Yugoslavya’nın sahip olduğu coğrafi konum ve tarihsel geçmişi, bu ülkedeki gerek etnik yapılanmayı gerekse de bu milliyet ya da uluslararası ilişkileri oldukça karmaşık hale getirmiştir. Yugoslavya’da üç ayrı din bulunmakta, dört resmi dil ve iki ayrı alfabe

olarak siyaset ve yönetimin de bu ölçek üzerine inşa edilmesi Yugoslavya'yı "Balkanlaşma" sonucuna götürmektedir.

Yugoslavya örneğinde; bir kez daha, etnik-dinsel/mezhpsel ölçeklerle tanımlanan bir siyaset ve yönetim krizi ile karşılaşmakta ve toplumsalın bu kategoriler üzerinden ayrışması bağlamında, süreç Lübnanlaşmaya evrilmektedir.

e. Afrika: Nijerya Örneği

Afrika Kıtası örnekleri, Hindistan'daki sömürge sonrası duruma benzer bir siyasal sistemin ipuçlarını verir. Volkan, sömürgeci antropologlar tarafından popüler hale getirilen "kabilecilik" kavramının Afrika'daki karmaşayı açıklamaya yardım ettiğini belirterek, Nijeryalı siyaset bilimci Okwudia Nnoli'ye atıf yapar. Nnoli'ye göre, sömürgecilerin Afrika'da kabilecilik dediği şeyin dünyanın başka yerlerinde etnisite olarak ampirik bir şekilde gözlemlenebilir. Volkan, büyük gruplar arasındaki bölünmelerle ilgili olarak şuna dikkat çeker. Bunlar ister kabile, isterse etnik grup olarak adlandırılınsın, sömürgeci güçler tarafından teşkil edilip canlı tutulmuştur. Örneğin; Brundi, Kenya ve Uganda'da etno-bölgesel dengeyi sürdürmek ya da korumak için "kota"lar kullanılmaktaydı. İlk Nijerya Cumhuriyeti (1960-1966) üç ana bölgeden oluşuyordu. Her bölge tek bir etnik çoğunluk tarafından kontrol ediliyordu. Bu düzenleme başarısız kaldığında Nijerya'da federasyon altı idari otoriteler olarak birçok devlet yaratıldı, okullara kabul edilme ve kamu görevlerine almada kotalar kullanılması için girişimde bulunuldu. Ayrıca sosyo-ekonomik olarak daha az ilerlemiş olan etnik grupların lehine olarak standartlar genellikle değiştirildi. Bu tür bir aritmetik uygulaması, Uganda, Ekvator Ginesi, Angola, Kenya, Togo ve başka yerlerdeki duyguya dolu toplu etnik şiddetin patlamasını durduramadı ama hiçbirini Ruanda ve Brundi'deki insan trajedisi gibi değildi.⁴⁷

Volkan'ın "büyük grup arasındaki bölünmeler" ifadesi bizim, "toplumsal yapının etnik-dinsel/mezhpsel ölçeklere ayrışması" kavramımızı da karşılamaktadır. Volkan'ın, Nnoli'den aktardığı bir alıntıdaki vurgu da, bu ayrışmışlığın sömürge sonrasına etkisine dairdir:

"Birçok Afrikalı grubun "kabilesele" kimliklerinin kurulması sürecinde kendi sömürge öncesi akrabalık bağları ve aidiyetlerine geri döndüler. Sömürge devletleri Afrikayı terk etmeye başladığında, yeni kurulan devletlere serpiştirilen etnik gruplar arasındaki bölünme sorununu çözme çabaları başarısız olmuştur. Bu çarelerin çoğu "etnik aritmetik", "etnik dengeleme" ya da "etnik orantısallık" ilkesi olarak bilinir hale gelen şeyleri içeriyordu."⁴⁸

kullanılmakta ve 20'ye yakın çeşitli ulus ya da milliyetten insan yaşamaktadır. Bunlara elbette ki Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarından kalan tarihsel mirasın etkisi de eklenmelidir. İlhan Uzel, Age., s. 218.

47 Vamık Volkan, Age., s. 20-22.

48 Vamık Volkan, Age., s. 21.

Daha genel bir ifade ile Afrikalı etnik topluluklar çoğunlukla sömürgecinin siyasetinin ürünleridir.⁴⁹ Bu açıdan, Amstrong gibi bazı toplumbilimcilerin öne sürdüklerinin aksine; biz, etnik kimliğin gerçekten ve ulusal duygudan ister istemez daha temelli, sağlam ya da sürekli olmadığına dair itirazımızı da belirtmeliyiz. Zira, etnik özellikler birer öz değildir, ama onlar da, sözcüğün geniş anlamıyla, siyasal bir durumun ürünleridir. Schnapper'a göre, Nijerya ulusu içindeki etnik anlaşmazlıklarda, Yoruba'lar ve Ibo'lar arasındaki düşmanlık sıklıkla örnek gösterilir. Ama Yoruba'lar teriminin kendisi bile XIX. Yüzyılda Abeokuta'ya gelmiş olan Anglikan misyonerler tarafından batı Nijerya'nın çeşitli halklarını tanımlamak için uydurulmuş bir terimdir. Bu misyonerler bölgede bir dil birliği oluşturarak bu toplumlari sömürge yönetimi tarafından resmen tanınan bir birim şeklinde örgütlediler. Sonuçta, Yoruba etnik topluluğu Nijerya ulusundan daha eskilere dayanmazlar.⁵⁰

Nijerya örneğinde "etnik aritmetik", "etnik dengeleme" ya da "etnik orantısallık" gibi ulusaltı ölçeklere yapılan vurgu da kelimenin tam anlamı ile Lübnanlaşmaya karşılık gelmektedir.

Son çözümlemede, ulusaltı ölçekte dayanışma biçimlerinin ortaya çıkması ile şiddetin ve ayrışmanın nerelere kadar gittiği ya da gideceğini kestirmek mümkün görünmemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Guehenno'nun "gerçekte Lübnan, Ortadoğu haritasının bir yerlerinde kaydedilmiş bir ülke değildir, artık hepimizin içindedir" şeklindeki uyarısı göz ardı edilemeyecek tehlikelere işaret etmektedir.⁵¹ Karşılaşılan problemin aşılması, tikel aidiyetlere ayrılmış bir toplum tipi olarak "Lübnanlaşma" mı yoksa tümel aidiyette bütünleşmiş toplum tipi ve ulusal bir kişilik inşasına yönelik bir proje olarak "süperetnos Lübnanlı/Lübnanlılık/Lübnaniyan" (Amerikalılık/Amerikan gibi) mı sorusuna verilecek cevabın içinde saklı görünmektedir.

Sonuç

Etnik-dinsel/mezhepsel gruplara-alt kümelere bağlı, dışlayıcı bir aidiyet üzerine inşa edilmiş bir toplumsal-siyasal yapının varlığı (ya da cümleyi tersten kurarsak, yurttaşlığa bağlı bir ulusallığa-üst kümeye bağlı, içselleştirici bir ulusal

49 Dominique Schnapper, Age., s. 34.

50 Dominique Schnapper, Age., s. 35. Horowitz'e göre, Nüfusun etnik bileşenleri ile yönetim tarzı arasındaki ilişkiyle ilgili olarak Nijerya örneği göstermektedir ki, federalizm etnik çatışmayı şiddetlendirebilir de hafifletebilir de. Horowitz'ten (D. L. Horowitz, Ethnic Groups in Conflict, Berkeley: University of California Press, 1995, s. 603.) aktaran Vamık Volkan, Age., s. 22, dn. 17.

51 Jean-Marie Guéhenno, Age., s. 39. Guéhenno'nun, Fransızca orijinali "demokrasinin sonu/la fin de la démocratie" (Paris: Flammarion Press, 1993) olan kitap başlığının İngilizceye "ulus devletin sonu/the end of the nation state" (Minneapolis/London: University of Minnesota Press, Trans., Wictoria Elliott) olarak tercüme edilmesi de aslında demokrasi ile ulus devlet arasındaki ilişkiyi çağırıştırmaktadır ve kitabın içeriği yazarın Dünyanın Lübnanlaşmasına paralel olarak, Lübnan'ın hepimizin içinde olduğu yönündeki kaygısı bu ilişkiye vurgu yapmaktadır. Krş. Jean-Marie Guéhenno, Age., s. 38-39.

ölçekli aidiyet eksikliği); nüfusun etnik-dinsel/mezhеспel aritmetik ortalamasına göre belirlenmiş bir temsiliyet ilkesi ve bunun siyasal iktidardaki yansıması (ve büyük güçlerin bu alt gruplardan birini desteklemek yönündeki müdahaleleri) “Lübnanlaşma”da temel problem olarak ortaya çıkmaktadır. Aslına bakılırsa, “Lübnanlaşma”, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir ya da birçok “alt kimlik ya da kimlikler bir “ortak payda” yaratarak “ulusal bir kişilik”e ulaşamama, toplumsal-ulusal bir kişiliksizlik ya da ulusal bir kişiliğin inşa edilemeyişi” olarak da yorumlanabilir. Sonuç olarak bu algılama ve uygulamalar, örnek vakalarımızda da izlenebildiği gibi, bölünmüş toplum tiplerinde siyaset ve yönetim krizlerini sürekli yeniden üretmiştir.

Örnek vakalarımızda da izlenebileceği üzere, tikel aidiyetler; yani, etnik-dinsel/mezhеспel ölçeklere göre bölünmüş toplum tiplerindeki toplumsal yapı bizi; tümel, yani ulusal ölçekli bireysel-siyasal temsiliyet ilkesi yerine; tikel, yani ulusaltı ölçeklere göre kurulmuş, etnik-dinsel/mezhеспel temsile dayalı “dinsel paylaşım sistemi”nin krizine götürmektedir.

Bu toplum tiplerinde temel problemin; yurttaşlığın sekülerleşememesinden ve bununla ilişkili olarak, siyasal katılımın etnik-dinsel/mezhеспel ölçeklerde tikel aidiyetler üzerinden yürütülmesinden, siyasal iktidarın bu ölçekler temelinde paylaşılmasından, temsiliyetin etnik-dinse/mezhеспel aritmetik ortalamaya dayalı olarak belirlenmesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Karşılaşılan sistem krizlerini aşmak için “ulusallık, laiklik ve anayasal yurttaşlık” (ve kamusal alanda sekülerlik)⁵² modeli önemli bir çözüm aracı olabilir. Böylece, kültürel düzeyde ulusöncesi aidiyetler üzerine inşa edilmiş bir bölünmüş toplum tipinden kaynaklanan siyaset ve yönetim krizleri, siyasal-anayasal düzeyde bireysel yurttaşlık ilişkileri, laik temsiliyet ve seküler kamusal alan temelinde bir ulusal toplumsal yapının inşası ile aşılabılır. Zira, ara başlığımızda da vurguladığımız üzere, etnik-dinsel/mezhеспel aidiyetler, siyasal yurttaşlık ilişkileri ile zıtlaşmakta ve toplumsal yapıyı ayrıştırmakta/parçalamaktadır.

Bu kapsamda, toplumsal bağı/toplumsallığı sağlayan unsur; kültürel düzeyde, etnik-dinsel/mezhеспel aidiyetler değil de; siyasal-anayasal düzeyde yurttaşlık algısı olduğu ölçüde, ulusal ölçek bahsedilen problemlerin aşılmasında önemli bir başlangıç noktası olarak görülebilir.

Kaynaklar

ATLIOĞLU, Yasin, “Lübnan’da Seçimler ve Siyasal Bölünmüşlük”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1230&syf=2>. (Erişim Tarihi: 18.12.2009)

BAUMAN, Gerd, *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*, (Çev. Işıl Demİrakın), Ankara: Dost Yayınları, 2006.

52 Bu kavramsallaştırmayla ilgili olarak ayrıntı için şu çalışmamıza bkz. Cenk Reyhan, “Bölünmüş Toplumlarda Yurttaşlığın İnşası: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 45, Sayı 2, Haziran 2012. (Yayınlanacak makale).

Gazi

Akademik
Bakış

67

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

CHATTERJEE, Partha, *Ulus Parçaları: Kolonyal ve Post-kolonyal Tarihler*, Çev. İsmail Çakem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

De WENDEN, Catherine Wihtol "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak", *Uluslar ve Milliyetçilikler* (Hazırlayan, Jean Leca) (Türkçesi, Siren İdemen), İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 39-48.

DİRLİK, Arif, *Kriz, Kimlik ve Siyaset: Küreselleşme Yazıları*, (Çev. Sami Oğuz), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ERGUN, Doğan, *Kimlikler Kiskacında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Yayınları, 2000

ERKMEN, Serhat, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", *Ortaoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 3, Temmuz 2010, s. 107-145.

GLAZER, Nathan, "Individual Rights and Group Rights", *The Rights of Minority Cultures*, (Ed. Will Kymlicka), Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 123-138.

GUÉHENNO, Jean-Marie, *Demokrasinin Sonu*, (Çev. Mehmet Emin Özcan), Ankara: Dost Yayınları, 1998.

GÜÇLÜ, Abdülbâki; Uzun, Erkan, Uzun, Serkan; Yolsal, Ümit Hüsrev, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

GÜNGÖR, Celaleddin, *Sömürgeci Ulusa: Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Ankara: Gazi Yayınları, 2001.

HEATER, Derek, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, (Çev. Meral Delikara Üst), Ankara: İmge Yayınları, 2007.

KADIOĞLU, Ayşe, "'Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği", *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, (Hazırlayan, Ayşe Kadioğlu) (Türkçesi, Can Cemgil), İstanbul: Metis Yayınları: 2008, s. 31-54.

KAUFMANN, Eric P., "Introduction, Dominant Ethnicity: From Background to Foreground" *Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities*, Ed. Eric P. Kaufmann, London and New York, Routledge, 2004, s.1-12.

KAVIRAJ, Sudipta, "Bir Çelişkiler Devleti: Hindistan'da Sömürgecilik Sonrası Devlet", *Devletler ve Yurttaşlar*, (Der. Quentin Skinner ve Bo Strath), (Çev. Gökhan Aksay), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 173-196.

KOHN, Hans, *The Idea of Nationalism, A Study in Its Origins and Background, A Study in Its Origins and Background*, Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2005.

KYMLICKA, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1988.

KYMLICKA, Will and Norman, Wayne, "Citizenship in Culturally Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts", *Citizenship in Diverse Societies*, Edited by Will Kymlicka and Wayne Norman, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 1-44.

MAKDISI, Ussama, *The Culture of Sectarianism: Community, History and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*, University of California Press, London, 2000.

OBERSCHALL, Anthony, *Conflict and Peace Building in Divided Societies: Responses to Ethnic Violence*, London and New York, Routledge, 2007.

RAWLS, John, *Siyasal Liberalizm*, (Çev. Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Gazi

REINKOWSKI, Maurus ve Saadeh, Sofia (2007), "Bölünmüş Bir Ulus: Lübnan'da Dini Paylaşım Sistemi", *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması*, (Haz. Haldun Gülalp), (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları, s. 131-153.

REYHAN, Cenk, "Bölünmüş Toplumlarda Yurttaşlığın İnşası: Kavramsal Bir Çerçeve", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 45, Sayı 2, Haziran 2012. (Yayınlanacak makale).

SCHNAPPER, Schnapper, Dominique, "Yurttaşlar Cemaati", *Dersimiz Yurttaşlık*, (Haz. Turhan Ilgaz), (Çev. Birkan Işık), İstanbul: Kesit Yayınları, 1998, s.145-156.

SCHNAPPER, Dominique, *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Doğru*, (Çev. Özlem Okur), İstanbul: Kesit, 1995.

SMITH, Anthony D., *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

SMITH, Anthony D., "Ethnic Cores and Dominant Ethnies", *Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities*, (Ed. Eric P.Kaufmann), London and New York, Routledge, 2004, s.15-34.

SMITH, Anthony D., *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir), Ankara: Dost Yayınları, 2002.

SMITH, Anthony D., "The Ethnic Sources of Nationalism", *Ethnic Conflict and International Security*, (Ed. Michael E. Brown), Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, s. 27-42.

SOMERSAN, Semra, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

TOK, Nafiz, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Türkçe Sözlük, (Haz. Komisyon), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

TURNER, Bryan (2008), "Bir Vatandaşlık Kuramının Anahatları", *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, (Hazırlayan, Ayşe Kadioğlu) (Türkçesi, Can Cemgil), s. 107-139 (İstanbul: Metis Yayınları).

UZGEL, İlhan, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun yeniden Canlanması", Ankara Üniversitesi, *SBF Dergisi*, Sayı: 1-2, Cilt: 47, s. 217-244

ÜSTEL, Füsün, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Ankara: Dost Yayınları, 1999.

VOLKAN, Vamık D., *Kanbağı: Etnik Gruptan Etnik Teröre*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

WALZER, Michael, "Pluralism: A Political Perspective", *The Rights of Minority Cultures*, (Ed. Will Kymlicka), Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 322-332.

ZUBAIDA, Sami, "Irak'ta Sivil Toplumun Yükselişi ve Düşüşü", *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması*, (Haz. Haldun Gülalp), (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 151-172.

<http://groups.yahoo.com/group/kerkuk/message/2315>
(Erişim Tarihi: 06.12.2009).

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_Irak_konseyu-ye.shtml (Erişim Tarihi: 06.12.2009)

<http://www.britanica.com/EBchecked/topic/50323/Balkanization>.
(Erişim Tarihi: 10.01.2012).

Görüş

Akademik
Bakış

69

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012